акты, што рэгулююць гасп. і інш. дзейнасць, якая аказвае негатыўны ўплыў на навакольнае асяроддзе. Уяўляе ўдасканаленне існуючых і распрацоўку новых законаў у адпаведнасці з аб'ектыўнымі патрабаваннямі аптымальнага ўзаемадзеяння грамадства і прыроды, якое адлюстроўваецца ў механізме дзеяння прававых норм. Сутнасць Э.з. — уключэнне экалагічных нарматываў у існуючыя законы ці канкрэтнае прымяненне заканадаўства ў выпадках парушэння юрыд. і фіз. асобамі законаў аб ахове навакольнага асяроддзя і нетраў.

В.В.Маўрышчаў.

ЭКАЛАГІЗАЦЫЯ ТЭХНАЛО́ГІІ, экалагізацыя вытворчасці, распрацоўка і укараненне ў вытв-сць, камунальную і інш. галіны гаспадаркі, паўсядзённае жыццё людзей тэхналогіі, якія пры макс. атрыманні прадукцыі высокай якасці забяспечвалі б захаванне *раўнавагі экалагічнай* у навакольным асяроддзі і прыродным кругавароце рэчываў, энергіі, не дапускалі б забруджвання асяроддзя. Накіравана на максімальна эканомнае расходаванне сыравіны, комплекснае выкарыстанне прыродных рэсурсаў, стварэнне новых тэхнал. сістэм з мэтай забеспячэння малаадходных або безадходных вытворчасцей (замкнутыя цыклы водаабароту, утылізацыя адходаў і інш.), аптымізацыю ўзаемаадносін грамадства і прыроды. На Беларусі найб. эфект ад Э.т. дасягнуты ў галінах з вял. спажываннем энергет. і водных рэсурсаў: цеплаэнергетыка, хім., нафтаперапрацоўчая, мяса-малочная прам-сць і інш.

Прынцып безадходнай вытв-сці дзейнічае ў прыродзе, якая працуе па замкнутай схеме, дзе жыццё ўзнаўляецца ва ўсіх яго разнастайных формах пры поўнай утылізацыі адходаў. Асн. кірункі развіцця Э.т.: выкарыстанне прыродных экалагічна бясшкодных крыніц энергіі і сыравіны (энергія сонца, ветру, біяпаліва і інш.); распрацоўка і укараненне безадходных тэхналогій і пераход да замкнутых цыклаў вытворчасці. У многіх выпадках для Э.т. неабходна стварэнне прынцыпова новых працэсаў атрымання традыц. відаў прадукцыі і ліквідацыі адходаў. *В.В.Маўрышчаў.*

ЭКАЛАГІ́ЧНАЕ ВЫХАВА́ННЕ І АСВЕ́ТА, элементы сістэмы агульнага выхавання і асветы, звязаныя з авалоданнем навук. асновамі ўзаемадзеяння прыроды і грамадства (чалавека). Мэта — фарміраванне сістэмы ведаў, поглядаў і перакананняў, накіраваных на выхаванне маральнай адказнасці асобы за стан навакольнага асяроддзя, усведамленне неабходнасці пастаяннага клопату аб ім ва ўсіх відах дзейнасці.

Асновы Э.в. і а. закладваюцца ў сям'і, потым у навуч. установах. Праз засваенне асн. паняццяў і навук. фактаў аб прыродзе вызначаюцца аптымальныя формы ўздзеяння чалавека на прыроду, фарміруецца разуменне шматбаковай каштоўнасці прыроды, развіваецца патрэбнасць свядомага выканання норм паводзін на прыродзе, актыўнай дзейнасці па паляпшэнні навакольнага асяроддзя і экалагічнай аптымізацыі адносін чалавека і прыроды.

На Беларусі мэтанакіраваныя Э.в. і а. вядуцца ў шэрагу ліцэйскіх класаў экалагічнага профілю ў Мінску і абл. цэнтрах, Домжарыцкай сярэдняй школе Лепельскага р-на. Працуюць гурткі юннатаў, *школьныя лясніцтвы*, праводзяцца экскурсіі на прыроду і інш. Для падрыхтоўкі спецыялістаў-эколагаў з вышэйшай адукацыяй ў 1974 на біял. ф-це БДУ адкрыта 1-я ў СССР кафедра агульнай экалогіі (з 1984 рыхтуе спецыялістаў па экалогіі і ахове навакольнага асяроддзя). З 1982 у Гомельскім ун-це рыхтуюць спецыялістаў па заалогіі і ахове навакольнага асяроддзя. Праблемы Э.в. і а. даследуюць НДІ Нац. АН Беларусі, міжнар. экалагічны ун-т імя А.Дз.Сахарава, БСГА і інш.

Літ.: Захлебный А.Н. Экологическое образование школьников. М., 1983; Дерябо С.Д., Ясвин В.А. Экологическая педагогика и психология. Ростов н/Д, 1996.

В.В.Грычык.

ЭКАЛАГІ́ЧНАЕ ДУБЛІ́РАВАННЕ, замена ў *экасістэме* адных відаў другімі таго ж *трафічнага ўзроўню.* Дазваляе падтрымліваць экалагічную ўстойлівасць і надзейнасць згуртаванняў, забяспечвае бесперапыннасць *трафічных ланцугоў.* Напр., зніклыя капытныя жывёлы могуць замяняцца грызунамі ці насякомымі-фітафагамі, драпежнікі — паразітамі і хваробатворнымі мікраарганізмамі. На Беларусі месца зубра ў харч. ланцугах занялі лось і зайцы; у выніку скарачэння папуляцый буйных драпежнікаў (рысі, мядзведзя) колькасць зайцоў стрымліваецца інш. драпежнікамі (ваўкі, лісы), эпідэміямі туляРэміі, міксаматозу і інш.

ЭКАЛАГІ́ЧНАЕ ПЛАНАВА́ННЕ, устанаўленне патэнцыяльна магчымых прапорцый гасп. выкарыстання *экалагічных рэсурсаў* і дапушчальных велічынь антрапагенных уздзеянняў на іх. Разлік эксплуатацыі прыродных рэсурсаў або тэрыторый праводзіцца з мэтай пазбегнуць прыкметнага парушэння *раўнавагі экалагічнай* і прычынення істотнай шкоды адной гасп. галіной іншым у выпадку сумеснага выкарыстання імі *прыродных рэсурсаў.* Вырашае пэўныя эканам. задачы і падтрымлівае экалагічны дабрабыт тэрыторыі.

ЭКАЛАГІ́ЧНАЕ ПРАГНАЗІ́РАВАННЕ, навуковае прадказанне змен у прыродных сістэмах, якія вызначаюцца натуральнымі працэсамі і ўздзеяннем на іх чалавека. Паводле маштабу Э.п. падзяляюць на глабальнае (біясфернае), рэгіянальнае (у межах некалькіх краін, аднаго мацерыка, акіяна і інш.), нацыянальнае (у межах краіны) і лакальнае (для невял. тэр.). Можа быць кароткатэрміновым (да 1 года), сярэднетэрміновым (1—5 гадоў), доўгатэрміновым (больш за 5 гадоў). Гл. таксама *Экалагічнае планаванне.*

ЭКАЛАГІ́ЧНАЙ АДПАВЕ́ДНАСЦІ П... ЦЫП, прынцып, паводле якога ... існавання арганізма заўсёды адпа... умовам яго жыцця. Арганізм можа... ваць у пэўных умовах да таго час... куль навакольнае асяроддзе адпа... генет. магчымасцям прыстасаванн... тага віду да яго ваганняў і змен. ... кцыянальна дапаўняючы адзін ад... жывыя арганізмы выпрацоўваюц... гэтага адпаведныя прыстасаванні, ... ардынаваныя з умовамі абіяты... асяроддзя, у значнай ступені пера... ранага тымі ж арганізмамі (біякл... інш.). *В.В.Маўр...*

ЭКАЛАГІ́ЧНАЯ ВАЙНА́, наўмі... парушэнне *экасістэм* як асяроддзя... харства чалавека ў ходзе ваен. дзея... Вядзе да прычынення страт праці... шляхам уздзеяння на асяроддзе жы... ства чалавека (забруджванне або ... жэнне паветра, вады, глебы, выніш... не флоры і фауны). У шэрагу выпа... пры вырашэнні ваен. задач став... спец. задачы парушэння асяроддзя ... харства насельніцтва праціўніка в... рыстаннем *экалагічнай зброі.* Элем... Э.в. упершыню выкарыстаны ў Ін... таі (1961—75), дзе распылена боль... 100 тыс. т гербіцыдаў і дэфаля... якія ўздзейнічалі пераважна на ра... насць. Э.в. можа выклікаць ката... фічныя змены біясферы. Забаро... міжнар. правам, што адлюстрава... Канвенцыі ААН (1977). *В.В.Маўры...*

ЭКАЛАГІ́ЧНАЯ ВАЛЕ́НТНАСЦЬ, э... лагічная пластычнасць, ... пень прыстасавання віду да змен ... асяроддзя. Колькасна выражаецца ... пазонам змен асяроддзя, у межах я... від захоўвае нармальную жыццяд... насць. Можа разглядацца ў адносі... рэакцыі віду на асобныя фактары ... роддзя і на комплекс фактараў. В... якія вытрымліваюць значныя зм... фактараў, наз. *эўрыбіёнтамі*, віды, ... стасаваныя да невял. змен фактараў ... *стэнабіёнтамі.* Гэтыя 2 групы жыв... раслін наз. адпаведна *эўрытопнымі а... нізмамі* і *стэнатопнымі арганізмамі.* ... рыбіёнтнасць дае магчымасць засял... разнастайныя ландшафтныя ці фіз... геагр. раёны, а стэнабіёнтнасць іх р... звужае. *В.В.Маўры...*

ЭКАЛАГІ́ЧНАЯ ДАКТРЫ́НА, канц... трыванае выражэнне афіц. погляда... палажэнняў, выпрацаваных паліт. ... раўніцтвам дзяржавы, унесеных у за... над. акты, якія абвяшчаюць асн. мэ... прынцыпы, кірункі і формы яго дз... насці па забеспячэнні рацыянальн... ўзаемадзеяння паміж грамадствам ... прыродай, захаванні якасці асярод... жыцця жывых істот, у т.л. чалаве... Вызначае дзярж. *экалагічную паліты...* сістэму дзярж. паліт. прынцыпаў і п... глядаў на прыродаахоўную дзейнасц... прыродакарыстанне. Палажэнні З... заснаваны на фундаментальных нав... ведах у галіне *экалогіі* і сумежных ...